

KLASİK DÖNEM SOSYOLOJİ METİNLERİNDE BİREYSEL BİR EYLEM OLARAK ŞİDDET

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Güven Avcı

Namık Kemal Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
mgavci@nku.edu.tr

ÖZET

Sosyoloji yeni bir bilim dalı olarak büyük toplumsal dönüşümlerin yaşandığı on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmış ve toplumsal değişimi açıklamak, yaşanan toplumsal sorunların kaynağını tespit etmek ve çözmek iddiasında olmuştur. Bu noktada toplumsal bir sorun haline gelen bireysel eylemler doğuşundan itibaren sosyolojinin ilgi alanında olmuş ve bu bireysel eylemler toplumsal bir biçimde açıklanmaya çalışılmıştır. Suç ve suç içerisinde şiddet bu açıklama biçiminin ortaya konulmasında en önemli örneklerdir. Klasik dönem sosyologlar bireysel bir eylem olarak şiddeti toplumsal bir çerçevede incelemiş ve açıklamışlardır.

Anahtar Sözcükler: Şiddet, Suç, Klasik Sosyoloji

VIOLENCE AS AN INDIVIDUAL ACTION IN CLASSICAL SOCIOLOGICAL TEXTS

ABSTRACT

Sociology emerged in the nineteenth century as a new branch of science, where major social transformations took place, to explain social change, to identify and resolve the source of social problems. At this point, individual actions, which became a social problem, have been in the field of interest of sociology since their birth and these individual actions have been tried to be explained in a social way. Violence in crime and crime is one of the most important examples of this form of explanation. Classical sociologists examined and explained violence as an individual action within a social framework.

Keywords: Violence, Crime, Classical Sociology

1. GİRİŞ

18. ve 19. yüzyılın büyük toplumsal değişimlerinin sonucu olarak ortaya çıkan sosyoloji, temelde bu değişimlerin yarattığı sorunların çözümüne ve yeni toplumsal düzeni sağlamaya yönelik bir çaba ortaya koymuştur. Ulaşılan toplumsal aşamayı en “gelişmiş”, en “ileri” en “uygar” toplum olarak gören dönemin düşüncesi, akıl ve bilim yoluyla ulaşılan pozitivist sosyolojik anlayışın tüm toplumsal sorunları açıklayacağı ve hatta çözeceği iddiasını taşımaktadır. Dönemin bu yaygın düşüncesi de; diğer taraftan benzer bir ilerlemeci çizgiye sahip olmakla birlikte mevcut toplumsal aşamayı ulaşılan son aşama olarak görmeyen, çelişki ve çatışmaya vurgu yapan ve bir sonraki toplumsal aşamaya işaret eden Marksist düşünce de toplumsal sorun yaratan bireysel eylemlere yönelik sürekli bir ilgi içerisinde olmuştur. Bu nokta da suç ve suç içerisinde yer alan şiddet davranışı toplumsal bir sorun olarak görülmüş ve toplumsal çerçeve de açıklanmaya çalışılmıştır. Bireysel bir eylemin toplumsal olarak açıklanması, sosyoloji biliminin ortaya çıkışındaki düşünsel yapıyı, sosyolojinin ayrı bir bilim dalı olarak kendisini konumlandırmasını, sosyolojik bakış açısının oluşmasını ve günümüz sosyolojisinin temellerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Sosyoloji, doğası gereği, şiddeti diğer toplumsal olgularla açıklama çabasıdır. Şiddet eylemi toplumun geneline yönelik bir çözümlenme ile bağlantılı olarak açıklanır. Kavram olarak şiddet sosyolojinin temel metinlerinde genellikle siyasal boyutuyla yer almış; bireysel şiddet olarak nitelendirildiğimiz eylemler ise suç kavramı içerisinde ele alınmıştır. Suç, ulaşıldığı düşünülen “uygar” toplumda önemli bir sorun olup, toplumu anlama ve problemleri çözme iddiası taşıyan sosyolojinin ilgisini sürekli çekmiştir. Sosyolojinin bu ilgisi ve konu üzerinde yapılan çalışmalar kriminoloji biliminin ortaya çıkmasına ve teorik dayanaklarının oluşturulmasına önemli bir katkı sağlamıştır.

1. MARX-ENGELS: SUÇA İTİLEN SINIF

Marx için devlet egemen sınıfın elindeki bir şiddet aracıdır. Ancak Marx egemen sınıfın iktidarının şiddet ile oluştuğunu öne sürmez. Ona göre bu iktidar, toplumda üretim sürecinde oynadığı rol ile ilgilidir. Toplumsal dönüşümlerde ortaya çıkan şiddet patlamaları ise eski toplumun iç çelişkilerinden doğmaktadır (Arendt, 2006:17). Marx, Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı adlı eserine yazdığı önsözde bu durumu net bir biçimde şöyle açıklar: *“Varlıkların toplumsal üretiminde, insanlar, aralarında, zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar; bu üretim ilişkileri, onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül eder. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadi yapısını, belirli toplumsal bilinç şekillerine tekabül eden bir hukuki ve siyasal üstyapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur. Maddi hayatın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel hayat sürecini koşullandırır. İnsanların varlığını bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır. Gelişmelerinin belli bir aşamasında, toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine ya da, bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan, mülkiyet ilişkilerine ters düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar. İktisadi temeldeki değişme, kocaman üstyapıyı, büyük ya da az bir hızla alt üst eder.”* (Marx, 1976:26). Marx’ın bu tespitini Engels, Anti-Duhring adlı eserinde şiddetle bağlantılı olarak daha net vurgular. Engels Anti-Duhring’de, Eugen Duhring’in “zor”un temel tarihsel öge olduğu, ekonomik durumun ikinci dereceden olgu olup siyasal ilişkiler ve bu ilişkilerin temeli olan zor ile belirlendiği (Engels, 1977:266) tezine sert bir biçimde karşı çıkar. Engels’e göre *“Özel mülkiyet tarihte hiçbir biçimde hırsızlık ve zor sonucu ortaya çıkmaz.”* özel mülkiyetin kuruluşu ekonomik nedenlere dayanır ve ekonomik nedenler temel belirleyici öğedir (Engels, 1977:271). İktidar, iktidarın en büyük aracı ve şiddetin organize edilmiş biçimi olan devlet, ekonomik durumun sonuçlarıdır. Engels’e göre ne özel mülkiyetin doğuşunda ne de mevcut kapitalist sistemin oluşumuna gelen süreçte zor hiçbir zaman belirleyici bir olgu olmamıştır: *“Her türlü hırsızlık, zor ve hile olanağını dıştalayarak, her türlü özel mülkiyetin başlangıçta mülk sahibinin kişisel çalışmasına dayandığını, ve işlerin daha sonraki tüm gidişi, içinde, yalnız eşit değerlere karşı eşit değerlerin değiştiğini kabul ederek bile, üretim ve değişimin gelişmesi içinde, gene de zorunlu olarak, bugünkü kapitalist üretim biçimine, üretim ve yaşama araçlarının sayıca az tek bir sınıfın elinde tekelleşmesine, engin çoğunluğu oluşturan öbür sınıfın varlıksız proleterler düzeyine düşmesine, baş döndürücü üretim ile tecimsel bunalımın devirli almasına, ve üretimin bugünkü tüm anarşisine varırız. Bütün süreç, hırsızlığa, zora, devlete ya da herhangi bir siyasal karışmaya bir tek kez bile başvurmayla gereksinme kalmaksızın, salt ekonomik nedenlerle açıklanır. “Zor üzerine kurulu mülkiyet”, kendini burada da işlerin gerçek akışını anlama yetersizliğini gizlemeye yönelik palavracılıktan başka bir şey olarak göstermez.”* (Engels, 1977:272). Engels bu görüşlerini desteklerken kanıt olarak burjuvazinin feodalizme karşı savaşımını gösterir. Engels’e göre eğer zor ve siyasal iktidar belirleyici neden olsaydı burjuvazi feodalizme karşı gelişemezdi. Zor, paranın sonunda, zenginlikle beraber ortaya çıkar.

Dolayısıyla ekonomik durum tarafından belirlenir. Top, barut gibi ateşli silahların ortaya çıkışı bir zor olayı değil, sınai ve ekonomik bir gelişmedir (Engels, 1977:273).

Engels “Anti Duhring” de Duhring’in zor teorisine bir başka noktadan da, zorun mutlak kötü olarak kabul edilmesi noktasından da, karşı çıkarak Marx’ın şiddetin, bağrında yeni bir toplum taşıyan eski toplumun ebesi sözünü ve zorun tarihte oynadığı devrimci rolü vurgular.

Marksist teori toplumsal olgu ve olayları, ekonomik gelişimin sonucu ortaya çıkan toplumsal yapının sonuçları olarak açıklar. “*İnsanların varlığını belirleyen bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır.*” görüşü Marksist teorinin bireyin davranışlarını nasıl açıkladığını net bir biçimde özetler. Bu konuda Marksist literatürdeki en önemli örnek Engels’in İngiltere’de İşçi Sınıfının Durumu adlı çalışmasıdır. Ayrıca doğrudan şiddet olgusunu değil ama suç kabul edilen çeşitli davranışların ele alınması bakımından bu çalışma konumuz açısından da önemlidir. Engels bu çalışmada, kapitalist üretim biçimi sonucu ortaya çıkan yeni yerleşim birimlerini, bu yerleşmelerdeki yaşam koşullarını ayrıntılı biçimde betimler. “*Yüksek üç-dört katlı yapıların çarpık bir yığındır; dar, eğri-büğrü, kirli sokakları vardır; geniş caddelerdeki canlılık kadar canlılık o sokaklarda da görülür; bir farkla ki, o sokaklarda yalnızca işçi sınıfı insanları dolaşır. Sokaklarda pazar kurulur; içi doğal olarak çürümüş ve kullanılmayacak kadar kötü sebze ve meyvelerle dolu küfeler, kaldırımları daha da geçilmez hale getirir; bunlardan da, balıkçıların tablalarından da iğrenç bir koku yayılır. Evler bodrum katından tavanarasına kadar işgal edilmiştir; içi-dışı pistir; görünüşleri öyledir ki, hiçbir insan onların içinde yaşamayı isteyemez. Ama bunlar gene de iyi. Bir de sokaklar arasındaki daracık geçitlerin ya da evler arasındaki üstü örtülü pasajların açıldığı ev bloklarının baktığı avlulardaki pislik ve zarzor ayakta duran harabeler her türlü tanımın ötesindedir. Camı olan bir pencere bulmak kolay değildir; duvarlar dökülmektedir; kapı-pencere çerçeveleri sağlam değildir, kırıktır; tahtaları eski olan kapılar birbirine çivilenmiştir, ya da bu hırsızlar semtinde, çalacak bir şey olmadığı için kapıya gerek olmayan bu semtte, tamamen kaldırılıp atılmıştır. Her yanda çöp ve kül yığınları vardır; kapıların önüne dökülen sıvı atıklar, çok kötü kokular yayan birikintiler halinde durur. Buralarda yoksulun da yoksulu, en düşük ücret alan işçiler hırsızlarla ve fahişeliğin mağdurlarıyla, ayırım gözetmeksizin karmakarışık yaşarlar; çoğunluk İrlandalı ya da İrlanda kökenlidir ve kendilerini çevreleyen ahlak çöküntüsünün girdabına henüz düşmemiş, ama her gün biraz daha gerileyen, yoksulluğun, pisliğin ve kötü çevrenin ahlak bozucu etkisine direnme gücünü her gün biraz daha yitirenlerdir.” (Engels, 1997:73-74). Engels aynı şekilde yaşanan evlerin de tasvirini yapar ve bu evlerin her birinin bir suç odağı olduğunu ekler. Sarhoşluk, kumar, fahişelik burjuvazinin işçi sınıfını içine ittiği toplumsal koşulların sonucudur. Engels’e göre yaşanan bu durum kapitalist üretim biçiminin bir sonucudur ve bu noktada bireyleri suçlamak mümkün değildir. “*Toplum onu, zorunlu olarak sarhoşluğa iten bir konuma soktuktan sonra nasıl suçlayabilir; onu kendi başına kendi yabancılığına bıraktıktan sonra nasıl suçlayabilir?*” (Engels, 1997:150). İngiltere İçişleri Bakanlığı yıllık suçlu çizelgelerinden yola çıkan Engels’e göre bireyi suçlu hale getiren mevcut toplumsal düzendir. Toplumsal düzen ilk olarak proleterleri vahşi yaşam koşullarına itmekle onu suçlu hale getirmektedir. Engels İngiltere’de suç oranlarının artması ile proletaryanın genişlemesi arasında doğrudan bağlantı kurar (Engels, 1997:192).*

Bununla bağlantılı ikinci neden ise sistemin yarattığı yoksunluktur. Engels suçun büyük oranda mala-mülke karşı olduğunu belirtir ve bunun nedenini yoksulluk ve yoksunlukla açıklar: “*Bir insan sahip olduğu şeyi çalmaz.*” (Engels, 1997:193). Mevcut düzen ve makinelerdeki her ilerleme bir yandan işsiz sayısını artırırken diğer yandan işçiler üzerinde ticari bunalım yaratmaktadır ve bu durum yoksunluk, sefillik ve suç üretmektedir. Engels’e göre suç toplumsal düzene başkaldırmanın en ham ve en az verimli biçimidir. “*Emekçi yoksulluk ve yoksunluk içinde yaşıyordu ve başkalarının kendisinden daha gönençli olduğunu görüyordu. Aklının pek*

almadığı şey şuydu: Toplum için kendisi, aylak zenginden daha fazlasını yaptığı halde, bu koşullarda nasıl oluyordu da sıkıntuları hep o çekiyordu. Malın mülkün kutsallığına dönük geleneksel saygısını yoksunluk fethetti ve o çaldı.” (Engels, 1997:287).

Engels, açık bir biçimde suçun, suçlu bireye değil, onu suça iten toplumsal düzene ait olduğunu vurgular. Marksist teorinin bu bakışı ekonomik koşulların belirleyiciliğinden hareketle vurguyu yoksulluğa ve yoksunluk duygusuna yapmaktadır. Ekonomik koşullar ve suç ilişkisi günümüzde şiddetin açıklanmasında da önemli bir yer tutmaktadır.

2. WEBER: DEVLETİN MEŞRU ŞİDDETİ

Weber, şiddet kavramını iktidar kavramı ile birlikte, sosyal ve siyasal biçimde, ele almıştır. Weber’de şiddet devleti tanımlama aracıdır. Weber’e göre devlet, amaçları açısından değil, kendine özgü somut araçları açısından tanımlanabilir. Devletin somut aracı ise şiddet ve güç kullanımıdır. Weber devlet tanımını şiddet kavramından yola çıkarak yapar: “*Devlet, belli bir arazi içinde, fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulunduran insan topluluğudur.*” (Weber, 1993:80). Şiddet devletin tek aracı değilse de, meşru şiddet kullanımı devlete özgü bir araçtır. Bu şekilde bir devlet tanımından yola çıkan Weber için siyaset ise devletler ya da devlet içindeki gruplar arasındaki güç paylaşımı mücadelesidir (Weber, 1993:80).

Weber toplumları açıklamada kullandığı ideal tiplerini egemenlik ve otorite kavramları üzerine oturtur. Devlet ve devletten önceki tüm siyasal kurumlar insanın insana egemenliği ilişkisine dayanır. Bu egemenlik ilişkisinden hareket ederek üç tip otorite biçimi, dolayısıyla üç tip toplum biçimi oluşturur.

Birincisi geleneksel otoritedir. Geleneksel otorite, “*Hatırlanmayacak kadar eski uyma ve kabul etme alışkanlıklarının görenekleridir.*” İkincisi, Weber’in ayrıntılı biçimde üzerinde durduğu, karizmatik otoritedir. Karizmatik otorite, “*Olağanüstü, tanrı vergisi kişiliğin (karizma) otoritesi, yani bir kişiye duyulan mutlak bağlılık ve güvene, onun kahramanlığına ya da başka niteliklerine inanmaya dayanan otoritedir.*” Üçüncüsü ise çağdaş devletin temeli olan yasal otoritedir. “*Yasaların geçerliliğine ve rasyonel kurallara dayanan işlevsel yetkiye inanmaya bağlıdır. Yasalarca konulmuş ödevlerin yerine getirilmesinde itaat esastır. Bu, çağdaş devlet memurunun ve bu bakımdan ona benzeyen tüm siyasal güç sahiplerinin sahip olduğu egemenliktir.*” (Weber, 1993:81).

Çağdaş devleti yasal otorite ile tanımlayan Weber, bu tip otoriteyi bürokrasi kavramı ile birlikte kullanır. “*Bürokrasi, “toplum eylem”i rasyonel düzenlilik kazanmış “toplumsal eylem”e dönüştürmenin başlıca aracıdır. Bu nedenle, güç ilişkilerini “toplumsallaştırmaya” yarayan bir araç olarak bürokrasi, bu aygıtı denetleyenler için birinci derecede önemli bir iktidar aracı olagelmiştir.*” (Weber, 1993:207). Çağdaş devletin iktidar aracı olarak bürokrasinin en önemli özelliği ise şiddet araçlarını ve bunları kullanma yetkisini elinde tutmasıdır. Weber’in çalışmalarında şiddetin bireysel boyutu yer almaz. Ancak devlet ve şiddet arasında yapılan vurgu, devletin, iktidarı, şiddet tekelini eline almadığı durumlarda bireylerin gayri meşru şiddet kullanımının ortaya çıkacağı sonucuna götürür. Weber için şiddetin sosyal kurumlarca kullanılmaması devlet kavramını ortadan kaldırır ve “anarşi” denilen ortamın doğmasına yol açar (Weber, 1993:80). Bu noktadan yola çıkılarak bireysel şiddet artışının devletin rasyonel otoritesinin olmadığı durumlarda ortaya çıktığı ve bireysel şiddet ile rasyonel otorite arasında bağlantı kurulduğu görülmektedir.

3. DURKHEIM: İŞLEVSEL OLARAK ŞİDDET

Durkheim, suç, intihar, cinayet gibi bireysel eylemleri toplumsal birer olgu olarak ele alıp diğer toplumsal olgularla ilişki kurarak açıklamıştır. Durkheim’in Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları adlı çalışmasında suç kavramı üzerine yaptığı açıklamalar, kendisinin de önsözde

belirttiği gibi, döneminde birçok tartışmalara yol açmıştır. Ancak bu açıklamalar aynı zamanda kriminolojide birçok teoriye kaynaklık etmiştir.

Durkheim öncelikle toplumsal olgunun ne olduğu ve nasıl incelenmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Durkheim'a göre *“Saptanmış olsun olmasın, birey üzerinde bir dış baskı uygulayabilecek her yapma biçimi toplumsal olgudur; ya da, bireysel görünüşlerden bağımsız, kendine özgü bir varlığı olup, belli bir toplum sahasında genel olan her şey toplumsal olgudur.”* (Durkheim, 1985:49). Bu olguları incelemede en temel kural ise onları nesnelere gibi düşünmektir (Durkheim, 1985:51). Durkheim bu tespitlerini ayrıntılı biçimde ve örneklerle açıklar ancak burada bizim için önemli olan Durkheim'ın suç, intihar, ceza, cinayet gibi olguları nasıl açıkladığıdır.

Durkheim normal ve patolojik olguların ayrımı üzerine yazdığı bölümde suçu patolojik bir olgu olarak değil normal bir olgu olarak ele almıştır. Oldukça tartışma yaratan bu düşünceye göre normal olan, suçluluğun her toplumda var olmasıdır. *“Suç, yalnızca şu ya da bu tür toplumların çoğunda değil, ama her tipten bütün toplumlarda gözlemlenir. Bir suçluluğun var olmadığı bir toplum yoktur. Suçluluk biçim değiştirir; böyle nitelendirilen edimler her yerde aynı edimler değildir, ama her yerde ve her zaman, ceza baskısını üzerine çekecek biçimde davranan insanlar oldu. En azından, toplumlar aşağı tiplerden yukarıdaki tiplere geçtikçe, suçluluk oranı, yani nüfusa oranla suçların, yıllık sayısı düşme eğilimi gösterseydi, suçun da normal bir görüngü olarak kalmasına rağmen, bu niteliği giderek kaybetme eğilimi gösterdiği sanılabilir. Ama bu gerilemenin gerçekliğine inanmamızı sağlayan hiçbir neden bulamıyoruz. Bir sürü olgu daha çok, ters yönde gelişen bir hareketin varlığını kanıtlar görünüyor. Yüzyılın başından beri, istatistik bize suçluluğun ilerlemesini izleme imkanı veriyor; nitekim suçluluk her yerde arttı.”* (Durkheim, 1985:90). Durkheim da döneminin birçok düşünürü gibi ilerleme fikrinden hareket etmekte ve toplum tiplerini bu doğrultuda belirlemektedir. Yukarıda yazdıklarından görüleceği üzere her tip toplumda, biçim değiştirse bile, suç olgusunun bulunduğunu ve bunun normal olduğunu söylemektedir. Durkheim'a göre suçun normal olarak nitelenmesi sadece insanın doğasında bulunan kötülükten değil, aynı zamanda suçun her sağlıklı toplumun bütünleyicisi bir parçası olmasından kaynaklanmaktadır. Suçun varlığı toplumun düzenlenmesinde topluluk bilincini geliştiren bir güçtür. *“Katillerin ortadan kalkması için, katillerin oluştuğu şu toplumsal tabakalarda, dökülen kanın yaratacağı dehşetin daha büyük olması gereklidir; ama bunun için, aynı dehşetin, toplumun tümünde de daha büyük olması gerekir.”* (Durkheim, 1985:91-92). Ortaya çıkan bu dehşet beraberinde toplumsal düzenlemeleri ve bu düzenlemelere kabulü getirir. Bir davranışın suç olarak nitelenmesi toplumun o davranışa gösterdiği tepkiye bağlıdır. Ortaya çıkan bu tepki ahlakın ve hukukun normal evrimi için önemlidir.

Bu nedenle Durkheim suç, normal ve her toplumda olması gereken bir olgu olarak ele alır. Çünkü suç, dolaylı bir biçimde, toplumlardaki güçlü ve değişime direnen yapılarda değişim yolunu açık tutar. Hukuki ve ahlaki yapılarda bir değişimin mümkün olması, toplu duyguların bu değişime direnç göstermemesine bağlıdır. *“Bir yapı ne kadar güçlü bir biçimde ortaya çıkarsa, her türlü değişime karşı o kadar direnç gösterir ve anatomik düzenlemeler gibi, işlevsel düzenlemeler için de aynı şey söz konusudur. Oysa suçlar olmasaydı, bu koşul yerine gelmiş olmayacaktı; çünkü böyle bir varsayım, toplu duyguların, tarihte örneği bulunmayan bir şiddet derecesine ulaştığını varsayar. Hiçbir şey, sonsuza kadar ölçüsüzce iyi değildir.”* (Durkheim, 1985:94). Durkheim bu dolaylı etkinin yanı sıra suçun zaman zaman değişimi doğrudan etkilediğini belirtir. Sokrates'in Atina hukukuna göre suçlu sayılması, düşünce özgürlüğünün gelişimi bu konudaki örnekleridir.

Durkheim, İntihar adlı çalışmasında, Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları adlı çalışmasında ortaya koyduğu ilkeleri uygular. Bireyin kendisine yönelik bir şiddet eylemi

olarak tanımlayabileceğimiz intihar eylemini, farklı toplumsal olgular ile inceler ve değişken toplumsal olgular ile intihar eylemi arasındaki bağlantıyı bulmaya çalışır. Yaptığı inceleme sonucu üç tip intihar tipine ulaşır: Bencil intihar, elcil intihar, anomik intihar.

Bencil intihar, birey ile toplumsal çevre arasındaki bağ arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır. Burada Durkheim, din, evlilik, çocuk sahibi olma vb. etkenlerin intihar üzerindeki etkisini inceler. Toplumsal bir grupla bütünleşememe intihar oranını arttırmaktadır (Durkheim, 1997:145-219). Burada bireyin kendisini ön plana çıkarması ve bireyleşme etkili olduğundan bencil intihar kavramı kullanılmaktadır.

Elcil intihar, bencil intiharın tersine bireyleşmeden değil, bireyleşememenin sonucudur. Bireyin kendini grubun amaçlarına adanmasından ya da toplumun bireye hâkim olmasından kaynaklanmaktadır. Durkheim bu intihar biçimini “aşağı” toplumlara özgü olarak niteler. Birey grup içinde yok olmakta ve kendisini topluma feda etmektedir. Orduda yaşanan intihar olayları da bu kapsamda değerlendirilmektedir (Durkheim, 1997:219-245).

Anomik intihar, kuralsızlığın ve düzensizliğin intiharıdır. Durkheim çağdaş topluma ait bir sorun olarak bu tür intihar tipi üzerinde ayrıntılı bir biçimde durmuştur. Durkheim, ekonomik bunalım dönemleri, aşırı refah dönemlerinde intihar oranının arttığı sonucuna varmıştır. İntihar oranı toplumsal düzenin bozulması ile birlikte artmaktadır. Çağdaş toplumun bireyin beklenti ve özlemlerini karşılayamaması bu tip intiharın nedenidir (Durkheim, 1997:245-288). “İntihar” çalışması bireyin kendine yönelik olarak uyguladığı şiddetin toplumsal nedenlerini ortaya koyması ve bugün kendine yönelik şiddet üzerine yapılan çalışmalara kaynaklık etmesi bakımından oldukça önemlidir.

Konumuz açısından bir başka önemli nokta Durkheim’ın cinayet olgusu üzerine düşünceleridir. Durkheim, cinayetin en ağır suç haline gelmesini toplumsal ilerlemenin sağladığını belirtir. Çağdaş toplumun sonucu olan bireyleşme, bireye verilen önemi arttırmış ve cinayet en ağır suç haline gelmiştir. “*Bu bakımdan modern ahlakla eski ahlak arasında taban tabana zıtlık söz konusudur. ...O devrin toplumu, bugün bizi ayağa kaldıran suçlar karşısında kendisini doğrudan ilgili ve tehdit altında hissetmez. Hatta kimi zaman söz konusu olan asgari himaye toplum tarafından sadece kendi üyelerine tanınmakta, kurban yabancı ise bu da sağlanmamaktadır. O sırada gerçek suçlar ailevi, dini, siyasi düzene yönelik suçlardır. ... Toplumlardan üyelerini birbirlerinden giderek ayırıştırırken, insan olma vasfından gelenlerin dışında başka ortak temel özellik bırakmayan sebepler bütününden kaynaklanmışlardır. Bu koşullarda insan olma vasfı da son derece doğal biçimde toplumsal duyarlılığın en birincil amacı haline gelmiştir.*” (Durkheim, 2006:167-168). Cinayetin azalması uygarlıkla ilişkilidir. Uygarlık azaldıkça cinayet artar. Durkheim, İtalya, Macaristan ve İspanya’da cinayet oranının yüksek olmasını bu bağlar ve aynı düşünceyle ekler: “*Cinayet esas olarak kırsal bir suçtur; tüm meslekler arasında en büyük canı kontenjanı çiftçilere aittir.*” (Durkheim, 2006:169).

Cinayet ve uygarlık arasında kurulan bağlantıda bireyleşme ve bireye verilen değer tek başına etkili değildir. Hırsızlık, dolandırıcılık gibi suçlarda görülen artış cinayet oranlarındaki azalmanın sadece bireyleşmeden kaynaklanmadığını göstermektedir. Etkili diğer önemli neden devlet kültüründe görülen gerilemedir. “*Devletin şanı, devletin yüceliği en büyük iyilik olarak gözüktüyorsa, toplum diğer her şeyin kabil kıldığı kutsal ve tanrısal bir şeyse, bireyin de o kadar üstünde yer alır ki o bireyin uyandırabileceği sempati, telkin edebileceği acıma hissi hakarete uğramış duyguların son derece buyurgan beklentilerini dengeleyemez, durduramaz. Bir babayı savunmak, bir Tanrı’nın intikamını almak söz konusu olduğunda, bir insan yaşamının ne değeri kalabilir ki? Öteki kefedeyken böylesine eşsiz bir değere, ağırlığa sahip nesnelere bulunurken, insan yaşamı teraziyi asla kendinden yana eğemez. İşte bu yüzdendir ki siyasal inanç, hanenin şerefi duygusu, dinsel iman çok büyük çoğunlukla kendiliklerinden cinayet üreten olgulardır.*”

Bu çeşitli duygular cinayete yol açabilmekle kalmaz, güçlü oldukları yerde bir tür kronik ahlaki ruh hali yaratırlar ve bu hal, kendiliğinden, genel bir tarzda cinayet eğilimine neden olur. ...Tüm bu eğilimlerde özneyi genel anlamda yıkıcılığa eğilimli, şiddet gösterilerine, kanlı fiillere hazır hale getiren, şiddet yüklü, yıkıcı şeyler vardır. Alt toplumların ayırt edici niteliğini oluşturan sert ve katı mizaçlar buradan kaynaklanır.” (Durkheim, 2006:171-172). Bireyselleşmeden çok bireyi cinayete yönelten kolektif duygulardan kaynaklanan tahriklerin ortadan kalkması cinayet oranının gerilemesine yol açmaktadır. Bu nedenle cinayet oranlarını yükselten etkenler siyasi krizler, dinsel inanışlar, bayramlar gibi kolektif duyguları harekete geçiren olaylardır.

Durkheim’ın suç, intihar, cinayet gibi olgular üzerine düşünceleri daha önce belirttiğimiz gibi onun ilerleme düşüncesiyle bağlantılıdır. Toplumsal gelişimi toplumsal iş bölümü ile açıklayan Durkheim iki tip toplumsal dayanışma biçimi ortaya koyar, mekanik ve organik dayanışma. Mekanik dayanışma, bir benzeşme dayanışmasıdır, bireyler birbirinden pek az farklıdır. Organik dayanışma ise bireylerin farklılığına ve bu nedenle aralarında kurulan sözleşmeye bağlı dayanışmadır (Aron, 1989:220). Durkheim’ın ilerleme görüşü bu farklılaşmaya dayanır ve cinayet, intihar gibi olguları da bu farklılaşma ile açıklama çabasıdır. İntihar tipleri, cinayet oranları bu ilerleme düşüncesi içinde açıklanır.

Durkheim’ın kaygısı toplumsal ilerleme çizgisinde ulaşılan son nokta olarak düşünülen “uygar” toplumda ortaya çıkan sorunlardır. Sosyoloji, ulaşılan bu toplumda sorunların belirlenmesi ve çözümünün bir aracıdır. “Ayrıca, yöntemimizin, eylemi düşünceyle aynı zamanda düzenleme gibi bir üstünlüğü de vardır. ...Artık söz konusu olan, ilerledikçe, kaçıp giden amacı umutsuzca izlemek değil, şaşmaz bir sebatla, normal hali korumaya, bozulmuşsa düzeltmeye, koşullar değişmişse onları yeniden eski durumuna getirmeye çalışmaktır. Devlet adamının görevi, artık, toplumları, kendisine çekici olan bir ülkeye doğru şiddetle itmek değildir; onun rolü bir hekim rolüdür; iyi bir sağlık korumayla, hastalıkların çıkmasını engeller, ortaya çıktıkları zaman da, onları iyileştirmeye çalışır.” (Durkheim, 1985:97-98). Durkheim’ın suç, cinayet, intihar gibi konulara ilgi göstermesi bu yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Amaç bu sorunların kaynaklarının tespiti ve çözümüdür.

4. SONUÇ

Klasik dönem olarak adlandırılan XIX. Yüzyıl sosyolojisinde şiddet, Marx ve Weber’de öncelikle siyasal boyutuyla ele alınmıştır. Marxist düşüncenin bireysel bir eylem biçimi olarak suç ve şiddet üzerine ortaya koyduğu fikirler ise net bir biçimde Engels’in İngiltere’de İşçi Sınıfının Durumu adlı eserinde ortaya konulmuştur. Suç ve suç kavramı açısından şiddetin en açık biçimde sosyolojik olarak incelenmesi ise Durkheim tarafından yapılmıştır. Sosyoloji ile kriminoloji arasında bağlantılar kurulması ve kriminolojiye kaynaklık etmesi açısından Durkheim’ın çalışmaları son derece önemlidir. Suçun açıklanması ve günümüzdeki suç teorilerine kaynaklık etmesi açısından bir diğer önemli sosyolog da Tarde’dır. Tarde’in bireysel davranışın oluşumunu açıklayan taklit kuramı, suç ve şiddet eylemini açıklama çabasındaki öğrenme kuramlarının temelini oluşturmuştur.

Bireysel olanın toplumsal olarak açıklanması sosyolojinin ayrı bir disiplin olarak kendisini kabul ettirmesi, kendine özgü araştırma, kuramlaştırma ve açıklama biçimleri ile diğer disiplinlerden ayrılmasını sağlamıştır. Bu nedenle özellikle toplumsal bir sorun olarak kabul edilen bireysel davranışların açıklanmasına yönelik çalışmalar sosyoloji çalışmaları içerisinde önemli bir yer tutmuştur. Bu durum aynı zamanda sosyolojinin ortaya çıkış koşullarından da kaynaklanmaktadır. Büyük bir toplumsal değişimin yaşandığı dönemde bir bilim olarak ortaya çıkan sosyoloji, toplumsal değişimi açıklama çabasının yanında toplumsal sorunların nedenlerini bulma ve çözüm önerileri ortaya koyma iddiasında da olmuştur.

Klasik dönem olarak adlandırılan dönemde sosyolojinin kurucu babalarının ortaya koydukları büyük toplumsal kuramların yanı sıra bu kuramlar doğrultusunda bireysel olanın toplumsal boyutuna yönelik çalışmaları sosyolojik bakış açısının yerleşmesinin temelidir. Günümüz sosyolojisi bireysel olana daha çok yönelmektedir. Bu yönelim temellerini klasik dönem çalışmalarında bulmakta, günümüz toplumunun bireysel olarak görünen sorunları toplumsal bir biçimde açıklanmaya çalışılmaktadır. Son dönemde sosyoloji çalışmalarında oldukça önemli yer tutan toplumsal cinsiyet çalışmaları bunun en önemli örneklerinden birisidir. Bu çalışmalarda en genel biçimi ile cinsiyet, kişinin “sosyalleşme” sürecinde ortaya çıkan “cinsel rol” kavramının “psikolojik karşılığı” olarak görülmektedir (Kıran, 2016:128). Bu örnekte olduğu gibi bireysel olanı toplumsal olarak açıklama girişimleri sosyolojinin ayrı bir disiplin olarak doğuşundan itibaren kendisini psikoloji disiplininden ayırmasının ve ayrı bir yerde konumlanmasının sonucudur. Bireyin toplumsal ve tarihsel boyutuna yapılan vurgu klasik dönem sosyologlarının çalışmaları ile başlayarak günümüz sosyoloji çalışmalarının temelini oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

- Arendt, H. (2006). *Şiddet Üzerine*. (Çev. B. Peker). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aron, R. (1989). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. (Çev. K. Alemdar). İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Durkheim, E. (1985). *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*. (Çev. C. Akal). İstanbul: Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları.
- Durkheim, E. (1997). *İntihar*. (Çev. Ö. Ozankaya). Ankara: İmge Yayınları.
- Durkheim, E. (2006). *Sosyoloji Dersleri*. (Çev. A. Bertay). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Engels, F. (1977). *Anti-Dühring*. (Çev. K. Somer). Ankara: Sol Yayınları.
- Engels, F. (1997). *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu*. (Çev. Y. Fincancıoğlu). Ankara: Sol Yayınları.
- Kıran, E. (2016). Hidden Gender Stereotypes in TV Commercials. *Sosyal Bilimler Metinleri*(2), 123-137.
- Marx, K. (1976). *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*. (Çev. S. Belli). Ankara: Sol Yayınları.
- Weber, M. (1993). *Sosyoloji Yazıları*. (Çev. T. Parla). İstanbul: Hürriyet Yayınları.